

FINANSINIŲ SANTYKINIŲ RODIKLIŲ SKAIČIAVIMAS IR GRUPAVIMAS

Jonas Mackevičius

Profesorius socialinių mokslų habilituotas daktaras

Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto

Apskaitos ir audito katedra

Saulėtekio al., 9, LT-10222 Vilnius

Tel. (370 5) 236 61 53

El. paštas: jonas.mackevicius@ef.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjama finansinių santykinųjų rodiklių reikšmė ir jų skaičiavimo būtinumas. Daug dėmesio skiriama finansinių santykinųjų rodiklių grupavimui. Pateikiami šių rodiklių grupavimo pavyzdžiai lietuvių ir užsienio autorių darbuose. Nagrinėjamos priežastys, lemiančios skirtingas finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo ir grupavimo metodikas. Straipsnyje pateikiama nauja finansinių santykinųjų rodiklių sistema trims svarbiausioms įmonių veiklos sritims – finansinei būklei, veiklos rezultatams ir pinigų srautams vertinti.

Straipsnio tikslas – ištirti ir įvertinti finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimą ir grupavimą Lietuvos ir užsienio autorių darbuose ir rekomenduoti naują rodiklių sistemą kompleksiskai įvertinti įmonių veiklą. Naudoti šie tyrimo metodai – finansinių rodiklių grupavimo, lyginimo, interpretavimo ir apibendrinimo. Pagrindiniai žodžiai: finansiniai santykiniai rodikliai, finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimas ir grupavimas, finansinė analizė.

Įvadas

Finansinis santykinis rodiklis yra dviejų ar daugiau absoliutinių rodiklių santykis. Santykinis rodiklis, gautas palyginus du ar daugiau absoliutinių rodiklių, yra daug pranašesnis už absoliutinį, jis objektyviau ir įvairiau įvertina tiriamąjį objektą. Finansinių santykinųjų rodiklių naudojimas leidžia lyginti skirtingų dydžių įmonių veiklą.

Finansinius santykinius rodiklius nagrinėja daugelis Lietuvos ir užsienio autorių. Jų darbuose pateikiamos skirtingos finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo formulės, be to, rodikliai įvairiai vadinami, vertinami ir grupuojami. Finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo ir grupavi-

mo Lietuvos ir užsienio autorių darbuose problemos tyrimus šio straipsnio autorius pradėjo 1994 metais (Mackevičius, 1994, p. 134–156), šie tyrimai tęsti (Mackevičius, Poškaitė, 1998, p. 107–136; Mackevičius, 2005, p. 129–254). Tyrimai parodė, kad daugelis autorių finansinius santykinius rodiklius skaičiuoja imdami absoliutinius rodiklius tik iš balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitų. Tačiau dabar įmonės sudaro labai informatyviais pinigų srautų ir nuosavo kapitalo pokyčių ataskaitas, iš kurių galima apskaičiuoti daug santykinųjų rodiklių, o juos naudojant – objektyviau įvertinti finansinę įmonių būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus, prognozuoti veiklos plėtrą ir tęstinumo galimybes.

Finansinių santykių rodiklių reikšmė ir jų skaičiavimo būtinumas

Finansiniai santykiniai rodikliai pasirenkami atsižvelgiant į analizės tikslą. Svarbu pasirinkti logiškai ir matematiškai susijusius rodiklius. Formulės, kuria remiantis skaičiuojamas santykinis rodiklis, skaitiklis ir vardiklis turi būti teisingai įvertinti ir išmatuoti, būti to paties laikotarpio. Būtina vengti pseudosantykių rodiklių. Tarkime, yra du absoliutiniai rodikliai: produkcijos apimtis ir darbininkų skaičius. Iš šių rodiklių apskaičiuojamas trečias rodiklis – vieno darbininko išdirbis, t. y. produkcijos apimtis padalijama iš darbininkų skaičiaus. O darbininkų skaičių padalijus iš produkcijos gaunamas pseudorodiklis, neatitinkantis žmogaus logikos.

Finansiniai santykiniai rodikliai ypač reikšmingi, kai lyginami su: 1) tos pačios įmonės praėjusio laikotarpio rodikliais, 2) numatytais tam tikrais parametriniais rodikliais, 3) tos pačios ūkio šakos kitų įmonių rodikliais, 4) pagrindinių konkurentų rinkoje rodikliais, 5) agreguotais šalies ekonomikos rodikliais.

Analizuojant finansinius santykinis rodiklius, būtina žinoti, kad jie patikimi tiek, kiek patikima informacija, kuria remiantis jie buvo apskaičiuoti. Todėl prieš skaičiuojant ir analizuojant finansinius rodiklius reikia kruopščiai patikrinti visas finansines ataskaitas (balansą, pelno (nuostolių), nuosavo kapitalo pokyčių, pinigų srautų ir aiškinamąjį raštą), įsitikinti, ar ataskaitų formų rodikliai suderinti. Tikrinant finansines ataskaitas atkreiptinas dėmesys į ypač tingus straipsnius, jų pokyčius, netikėtus sąskaitų likučius. Skaičiuoti finansinius santykinis rodiklius galima tik tada, kai įsitikinama, kad visose finansinėse ataskaitose klaidų ir netikslumų nėra, jog visi duomenys yra teisingi ir patikimi. Kitaip finansinių santykių rodiklių anali-

zės rezultatai, išvados ir pasiūlymai bus neteisingi ir tokia analizė įmonei gali atnešti žalą.

Finansiniai santykiniai rodikliai skiriasi svarba ir panaudojimo tikslais. Įvairioms šakoms ir įmonėms, jeigu jos funkcionuoja skirtingai, reikia nevienodų santykių rodiklių. Tam tikri rodikliai reikalingi įmonės operatyvioms problemoms spręsti, trumpalaikiai veiklai užtikrinti, kiti – ilgo laikotarpio perspektyvoms numatyti, prognozėms daryti, strateginiams sprendimams priimti. Kiekvienas analitikas turi pasirinkti, kokius rodiklius skaičiuos ir analizuos. Iš finansinės atskaitomybės galima apskaičiuoti per šimtą reikšmingų santykių rodiklių. Kai kurie autoriai apskaičiuavo ir aprašė per 200 santykių rodiklių (Siegel, Shim, Hartman, 1995).

Suprantama, kad neprasminga siekti skaičiuoti daug santykių rodiklių, svarbu skaičiuoti tokius rodiklius, kurie praktiškai pritaikomi. Kita vertus, norint įvertinti įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus, būtina naudoti ne du tris santykinis rodiklius, o jų sistemą. Santykių rodiklių sistemą įmonės veiklai vertinti turi parengti įmonės vadovybė. Svarbu parengti tokią rodiklių sistemą, kuri nuolat kintamos ekonominės aplinkos sąlygomis padėtų priimti teisingus ekonominius sprendimus.

Finansinių santykių rodiklių grupavimas

Kadangi iš finansinės atskaitomybės galima apskaičiuoti gana daug santykių rodiklių, todėl tikslinga juos sisteminti, sujungti į tam tikras grupes. Rodiklių sujungimas į vienarūšes grupes palengvina analitikų ir auditorių darbą, o informacijos vartotojams lengviau atsirinkti, kokie rodikliai tinkamesni operatyviniams ar perspektyviniams valdymo sprendimams priimti. Įvairūs autoriai (tiek Lietuvos, tiek užsienio) pateikia skirtingas finansinių santykių rodiklių kla-

1 lentelė. Finansinių santykiinių rodiklių grupavimas užsienio autorių darbuose

Autoriai	Rodiklių grupės	Rodiklių skaičius	
		grupėje	iš viso
1. Bernstein L. A. (1978, p. 89–92)	1. Likvidumo 2. Kapitalo struktūros ir ilgalaikio mokumo 3. Investicijų gražos 4. Veiklos 5. Pardavimo pajamų ir turto santykio 6. Rinkos vertinimo	4 3 2 4 6 4	23
2. Black G. (2004, p. 285–293)	1. Pelningumo 2. Efektyvumo 3. Likvidumo 4. Ilgalaikių skolų 5. Investicijų	4 4 2 2 4	16
3. Brigham E. F., Daves P. R. (2004, p. 229–243)	1. Mokumo 2. Turto valdymo 3. Skolų valdymo 4. Pelningumo 5. Rinkos vertės	2 4 3 4 3	16
4. Harrison W. T., Horngren Ch. T. (1997, p. 660–661)	1. Likvidumo 2. Ilgalaikio mokumo 3. Pardavimo pajamų 4. Pelningumo 5. Investicijų	2 2 3 4 3	14
5. Haskins M. E., Ferris K. R., Seling T. I. (1996, p. 123–137)	1. Likvidumo 2. Ilgalaikių skolų 3. Turto valdymo 4. Pelningumo 5. Investicijų gražos	3 5 5 3 6	22
6. Gibson Ch. H. (1992, p. 233, 325, 369)	1. Likvidumo 2. Ilgalaikių skolų 3. Pelningumo 4. Investicijų	13 6 14 9	42
7. Kovaliov V. V. (1995, p. 120–124)	1. Likvidumo 2. Pelningumo	3 5	8
8. Kinserdal A. (1995, p. 218–227)	1. Pelningumo 2. Fondų valdymo 3. Likvidumo 4. Mokumo	2 3 2 2	9
9. Nikolai L. A., Bazley J. D. (1994, p. 843–851)	1. Akcininkų pelningumo 2. Įmonės pelningumo 3. Likvidumo 4. Veiklos aktyvumo 5. Veiklos stabilumo	3 3 2 2 2	12

Autoriai	Rodiklių grupės	Rodiklių skaičius	
		grupėje	iš viso
10. Palepu K. G., Healy P.M., Bernard V. L. (2004, p. 5–21)	1. Peningumo	5	27
	2. Investicijų valdymo		
	a) apyvartinio kapitalo valdymo	8	
	b) ilgalaikio turto valdymo	3	
	3. Finansų valdymo: finansinio svėro		
a) likvidumo	4	7	
b) ilgalaikių skolų			
11. Savickaja G. V. (2005, p. 301–303)	1. Bendri	3	22
	2. Mokumo ir finansinio stabilumo	10	
	3. Veiklos aktyvumo	3	
	4. Peningumo	2	
	5. Gamybos intensyvumo	2	
	6. Investicinės veiklos	1	
	7. Įsipareigojimų į biudžeto vykdymo	1	
12. Stickney C. P. (1993, p. 392–411)	1. Rizikos		28
	a) likvidumo rizikos	10	
	b) ilgalaikio mokumo rizikos	6	
2. Peningumo	12		
13. Warren C. S., Fess P.E. (1992, p. 1170–1183)	1. Mokumo	9	17
	2. Peningumo	8	
14. Weygandt J. J., Kieso D. E., Kimmel P. D. (2005, p. 774–785)	1. Likvidumo	4	13
	2. Peningumo	7	
	3. Ilgalaikių skolų	2	

sifikacijas. Finansinių santykių rodiklių grupavimą užsienio autorių darbuose rodo I lentelė.

Atlikus finansinių santykių rodiklių grupavimo užsienio autorių darbuose analizę galima daryti šias išvadas:

1. Skiriasi finansinių santykių rodiklių grupių pavadinimai. Dažniausiai vartojamos likvidumo ir pelningumo rodiklių grupės. Kai kurios grupės įvardijamos įvairiai, nors tikėtina, kad kalbama apie tuos pačius dalykus, pavyzdžiui, rinkos vertės ir rinkos vertinimo; investicijų ir investicijų grąžos bei investicijų valdymo; mokumo, ilgalaikių skolų ir ilgalaikio mokumo ir pan.
2. Skiriasi finansinių santykių rodiklių grupių išdėstymo eilės tvarka. Vieni autoriai finansinius santykius rodiklius pradeda nagrinėti nuo likvidumo, kiti nuo pelningumo, dar kiti nuo rizikos ir pan. Nenuoseklus fi-

nansinių santykių rodiklių nagrinėjimas trukdo nustatyti jų ryšius ir priklausomybę, išaiškinti juos lemiančius veiksniai.

3. Skiriasi finansinių santykių rodiklių grupių skaičius. Vieni autoriai išskiria tik dvi, kiti penkias ar šešias grupes. Suprantama, kad visus finansinius santykius rodiklius, kurie apibūdina skirtingas įmonės veiklos sritis ir operacijas, sujungti tik į dvi ar tris grupes yra netikslinga.
4. Skiriasi finansinių santykių rodiklių skaičius grupėje. Pavyzdžiui, prie pelningumo rodiklių grupės vieni autoriai priskiria tris, keturis, kiti dvylika ar net keturiolika rodiklių.
5. Skiriasi bendras finansinių santykių rodiklių skaičius nuo 8 iki 42. Panašias išvadas galima padaryti panagrinėjus finansinių santykių rodiklių grupavimą Lietuvos autorių darbuose (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Finansinių santykinų rodiklių grupavimas Lietuvos autorių darbuose

Autoriai	Rodiklių grupės	Rodiklių skaičius	
		grupėje	iš viso
1. Bagdžiūnienė V. (2005, p. 139–163)	1. Apyvartumo 2. Mokumo ir stabilumo 3. Pelningumo	7 5 6	18
2. Buškevičiūtė E., Mačerinskienė I. (1998, p. 238–242)	I. Įmonės kreditavimui įvertinti 1. Mokumo 2. Finansinio pastovumo 3. Išteklių panaudojimo efektyvumo ir veiklos pelningumo Iš viso II. Atsižvelgiant į vartotojų interesus <i>A. Vadybininkams</i> 1. Gamybinės veiklos 2. Išteklių valdymo 3. Pajamingumo <i>B. Savininkams</i> 1. Pelningumo 2. Pelno paskirstymo 3. Rinkos <i>C. Kreditoriams</i> 1. Likvidumo 2. Finansinio sverto 3. Skolos aptarnavimo	7 7 13 27 6 6 5 7 4 4 4 4 3	70
3. Įmonių finansinė analizė. Rodiklių apskaičiavimo metodika (NVPB, 1995, p. 10–19)	1. Likvidumo 2. Pelningumo 3. Finansų struktūros 4. Turto panaudojimo efektyvumo	3 3 2 5	13
4. Įmonių finansinė analizė. Rodiklių skaičiavimo metodika (NVPB, 2001, p. 7–15)	1. Likvidumo 2. Pelningumo 3. Finansų struktūros 4. Turto panaudojimo efektyvumo 5. Rinkos vertės	5 4 5 5 10	29
5. Įmonių finansinės būklės vertinimo rodikliai 1996–1999 (Lietuvos statistikos departamentas, 2000, p. 9–16)	1. Pajamų apsaugos 2. Finansinio sverto 3. Pinigų srauto ir finansinio srauto atitikimo	10 19 5	34
6. Įmonių finansinės būklės vertinimo rodikliai 2000–2003. (Lietuvos statistikos departamentas, 2004, p. 7–19)	1. Pajamų apsaugos 2. Finansinio sverto 3. Pinigų srauto ir finansinio sverto atitikimo	12 22 4	38
7. Juozaitienė L. (2000, p. 44–48; 90–96)	1. Pelningumo ir sąnaudų lygio 2. Trumpalaikio mokumo 3. Bendrojo mokumo	14 3 3	20

<i>Autoriai</i>	<i>Rodiklių grupės</i>	<i>Rodiklių skaičius</i>	
		<i>grupėje</i>	<i>iš viso</i>
8. Kancerevyčius G. (2004, p. 128–134)	1. Likvidumo (mokumo) 2. Veiklos efektyvumo (turto valdymo) 3. Kapitalo struktūros ir finansinio sverto (skolų valdymo) 4. Pelningumo 5. Rinkos	7 12 6 9 6	40
9. Kvedaraitė V. (1995, p. 10–12)	1. Pelningumo 2. Apyvartumo 3. Likvidumo 4. Įsipareigojimų	3 5 2 3	13
10. Kvedaraitė V. (1997, p. 24–35)	1. Pelningumo (rentabilumo) 2. Finansinio statuso 3. Mokumo 4. Finansinio valdymo 5. Išteklių valdymo	9 4 4 3 5	25
11. Lazauskas J. (2005, p. 117–127)	1. Pelningumo (rentabilumo) 2. Finansinio statuso 3. Finansų valdymo 4. Išteklių valdymo	6 6 6 5	23
12. Poškaitė D. (1994, p. 29–44)	1. Mokumo (likvidumo) 2. Įsiskolinimo 3. Pelningumo (rentabilumo) 4. Akcijų ir kapitalo įvertinimo 5. Veiklos (valdymo) efektyvumo	2 3 5 4 14	28
13. Rutkauskas A. V., Damašicnė V. (2002, p. 40–41)	1. Likvidumo 2. Aktyvumo 3. Pelningumo 4. Įsiskolinimo	2 5 6 3	16
14. Smalenskas G. (1998, p. 52–62)	1. Pelningumo ir investicijų vertinimo 2. Likvidumo 3. Skolų valdymo 3. Turto valdymo 5. Pinigų srautų	8 7 6 11 3	35
15. Smalenskas G. (2000, p. 47–55)	1. Likvidumo 2. Pelningumo 3. Finansų struktūros 4. Turto panaudojimo 5. Rinkos vertės	5 4 5 5 8	27
16. Šlekienė D., Klimavičienė I. (1999, p. 31)	1. Pelno normos (maržos) 2. Pelningumo 3. Likvidumo 4. Padengimo 5. Finansinio stabilumo 6. Apyvartumo	3 3 3 3 3 3	18

Iš 2 lentelės matyti, kad lietuvių autoriai taip pat nurodo skirtingą finansinių santykinųjų rodiklių grupių skaičių ir šias grupes skirtingai įvardija. Be to, kai kurių autorių (V. Kvedaraitės, G. Smalensko) ne vienų metų knygoose pateikiamos skirtingos finansinių santykinųjų rodiklių grupės ir į jas įeinantys rodikliai. Paradoksalu, kai rodiklių grupės vadinamos skirtingai, nors kalbama apie tuos pačius dalykus. Tai sudaro labai daug nepatogumų informacijos vartotojams, pavyzdžiui, studentams, rašantiems mokslinius ir magistro darbus, dėstytojams, dėstant finansinių rodiklių skaičiavimo ir analizės metodiką. Studentai, tame pačiame moksliniame darbe naudodami įvairių autorių rodiklių skaičiavimo ir grupavimo metodikas, padaro esmines klaidas ir neteisingas išvadas. Praktikos darbuotojai (buhalteriai, finansininkai, auditoriai, analitikai, ekonomistai) dažniausiai naudoja Lietuvos statistikų sąjungos, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir VŠĮ „Statistikos tyrimai“ (toliau Statistikos departamentas) bei Nacionalinės vertybinių popierių biržos parengtas finansinių rodiklių skaičiavimo metodikas. Tačiau šios metodikos skiriasi pagal: rodiklių grupes, skaičių, rodiklių įvardijimą ir vertinimą. Kaip matyti iš 2 lentelės, skiriasi ir skirtingais metais parengtos metodikos. Palyginti Statistikos departamento ir Nacionalinės vertybinių popierių biržos parengtų metodikų rodiklių grupes ir joms priskiriamus rodiklius beveik neįmanoma. Keblumų atsiranda lyginant net populiariausius ir dažniausiai naudojamus rodiklius. Pavyzdžiui, Statistikos departamento metodikoje pateikiami einamojo likvidumo ir kritinio likvidumo koeficientai, o Nacionalinės vertybinių popierių biržos metodikoje šie rodikliai įvardyti atitinkamai bendrojo likvidumo ir skubaus padengimo koeficientais. Tokių pavyzdžių būtų galima pateikti daugiau.

Kokios priežastys lemia, kad finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo ir grupavimo metodikos skirtingos?

Užsienio autorių finansinių santykinųjų rodiklių grupių ir pačių rodiklių pavadinimų skirtingumas galima paaiškinti šiomis priežastimis:

- 1) skiriasi įvairių šalių finansinių ataskaitų formos, nevienodai vadinami kai kurie balanso, pelno (nuostolių), pinigų srautų ataskaitų straipsniai;
- 2) autoriai dažniausiai nagrinėja konkrečios ūkio šakos finansines ataskaitas, kurios parodo tos šakos veiklos ypatybes;
- 3) kai kuriose angliškai kalbančiose šalyse istoriškai susiformavo tam tikrų rodiklių pavadinimai, kurie visiškai skirtingai vadinami. Pateiksime keletą Anglijoje ir JAV vartojamų terminų atitinkamai: *shares* ir *stocks*, *batch costing* ir *job-lot costing*, *carey street* ir *bankruptcy*, *cash float* ir *change fund*, *debenture* ir *bond* ir t. t. (*Alver, 1998*);
- 4) autorių profesinė kompetencija ir jų atstovavimas skirtingiems mokslams: apskaitos, finansų, statistikos, vadybos, finansinės analizės ir kt.
- 5) finansiniai santykiniai rodikliai skirti skirtingoms grupėms vartotojų: investuotojai norėtų daugiau vienokių, tiekėjai, bankai ir kiti informacijos vartotojai – kitokių rodiklių.

Užsienio autorių finansinių santykinųjų rodiklių klasifikavimas į grupes, pačių rodiklių įvardijimas ir jų apskaičiavimo metodika darė ir daro įtaką lietuvių autoriams.

Kai kurie lietuvių autoriai automatiškai išverčia į lietuvių kalbą užsienio šalių autorių pateiktas finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo formules, nekreipdami dėmesio į tos šalies finansinės atskaitomybės tam tikrų straipsnių pavadinimus ir jų turinį. Būtina pažymėti, kad, verčiant tam tikrus finansinius rodiklius iš užsie-

io kalbų, visų pirma reikia siekti ne pažodinio vertimo, o teisingai suvokti rodiklių esmę, surasti, ką šiais rodikliais norima išreikšti. Tam ikra įtaką pasirenkant vartoti tą ar kitą terminą urėjo ir turi Lietuvos autorių publikacijų redaktorai, kurie dažnai pasiūlo autoriams skirtingus terminus. Tačiau svarbiausia Lietuvos autorių problema yra ta, kad pateikiant įvairių finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo formules atsaiszvelgiama į galiojančiose finansinės atskaitomybės formose, Verslo apskaitos standartuose (VAS, 2004) ir Buhalterinės apskaitos 2001 m.) ir Įmonių finansinės atskaitomybės 2001 m.) įstatymuose vartojamus terminus.

Ištyrus Statistikos departamento ir Nacionalinės vertybinių popierių biržos bei Lietuvos ir užsienio autorių santykinųjų rodiklių skirstymą į rupes galima daryti išvadą, kad, klasifikuojant odiklius, būtina laikytis trijų pagrindinių reikalavimų:

-) sujungti į vieną grupę tuos santykinuos rodiklius, kurie teigiamai koreliuoja;
-) priskirti vienai grupei rodikliai turi padėti iširti tuos pačius reiškinius;
-) vienos grupės rodikliai neturėtų kartoti (dubliuoti) kitos grupės rodiklių.

Šių reikalavimų nesilaikė daugelis autorių ateiktose rodiklių klasifikacijose.

Rekomenduojama finansinių antykinųjų rodiklių sistema įmonių eiklai vertinti

Finansinių santykinųjų rodiklių paskirtis – teikti įvairiems vartotojams vertingą ir ekonominiams sprendimams priimti reikalingą informaciją. Tačiau ta pati informacija vieniems vartotojams yra ertinga ir svarbi ekonominiams sprendimams riimti, o kitų ji visiškai nedomina. Be to, informacijos vartotojai yra labai įvairūs ir todėl autotai bando juos skirstyti į grupes. Vieni autoriai

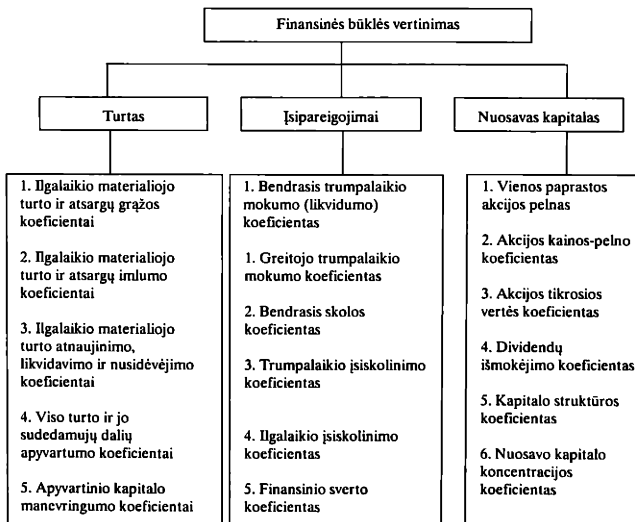
visus finansinės apskaitos informacijos vartotojus skirsto į įmonės indėlininkus, verslo dalyvius, analitikus ir konsultantus ir kitus (Rees, 1995, p. 4), kiti – į tiesiogiai suinteresuotus vidinius vartotojus, tiesiogiai suinteresuotus išorinius vartotojus, įvairias valdžios institucijas (Kalčinskas, 2003, p. 10), tretii – į vartotojus, kurie nesupranta arba menkai supranta apskaitos informaciją, vartotojus, kurie išmano buhalterinės apskaitos sistemą ir supranta jos teikiamą informaciją, ir į ekspertus (Kinserdal, 1993, p. 4). Tarp tautinio apskaitos standartų komiteto parengtoje Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo sistemoje nurodyti septyni apskaitos informacijos vartotojai: 1) investuotojai, 2) darbuotojai, 3) kreditoriai, 4) tiekėjai ir kiti prekybos kreditoriai, 5) klientai, 6) vyriausybė ir jos organizacijos, 7) visuomenė (TAS, 2002, p. S–8–9). Šioje ir daugelyje kitų knygų aprašyta, kokios informacijos labiausiai reikia įvairiems vartotojams. Žinoma, patenkinti visus jų poreikius ir galiojančios finansinės atskaitomybės neįmanoma, todėl atskaitomybė rengiama tokios sudėties ir turinio, kad patenkintų bendriausius vartotojų poreikius.

Siekiant geriau patenkinti bendriausius informacijos vartotojų poreikius, finansinėse atskaitose rodomi strausniai pagal ekonominį pobūdį yra skirstomi į didesnes grupes. Šios grupės vadinamos finansinių ataskaitų elementais. Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo sistemoje ir nacionaliniame pirmajame verslo apskaitos standarte „Finansinė atskaitomybė“ pateikiamos dvi finansinių ataskaitų elementų grupės: 1. Elementai, susiję su įmonės finansinės būklės vertinimu; 2. Elementai, susiję su įmonės veiklos rezultatų vertinimu (TAS, 2002, p. S–19; Verslo apskaitos standartai, 2004, p. 38). Tačiau siekiant visapusiškai įvertinti įmonės veiklą ir ateities perspektyvas, tikslinga išskirti finansinių ataskaitų elementų grupę – elementus, susijusius su pinigų srautais.

Būtina pažymėti, kad toks finansinių ataskaitų straipsnių skirstymas į grupes padeda aiškiau apibūdinti įmonės finansinės būklės sąvoką. Daugelis teoretikų ir praktikų, vartodami finansinės būklės sąvoką, dažnai ją tapatina su pelno ir nuostolio, pajamų, sąnaudų, išpareigojimų rodikliais. Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo sistemoje (TAS, 2002, p. S–19) nurodyta, kad įmonės finansinę būklę apibūdina trys rodikliai: turtas, išpareigojimai ir nuosavas kapitalas, o veiklos rezultatus – pajamos ir sąnaudos. Kokie finansiniai santykiniai rodikliai turėtų būti apskaičiuoti, kad apibūdintų įmonių finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus? Iki šiol tokio kompleksinio tyrimo autoriui nepavyko rasti. Kaip rodo 1 ir 2 lentelėse pateikti įvairių autorių finansiniai santykiniai rodikliai, suklasifikuoti pagal įvairius kriterijus (arba apskritai jų neišskiriant), sunku nustatyti, kurie ro-

dikliai apibūdina įmonės finansinę būklę, o kurie – veiklos rezultatus ar pinigų srautus.

Įmonių finansinei būklei, veiklos rezultatams ir pinigų srautams vertinti siūloma skaičiuoti daugiausia informacijos teikiančius finansinius santykinius rodiklius (žr. 1, 2, 3 pav.). Informacija finansinei būklei vertinti imama iš balanso, t. y. iš turto, išpareigojimų ir nuosavo kapitalo straipsnių. Veiklos rezultatus apibūdina pelno (nuostolių) ataskaitoje parodomos pajamos ir sąnaudos, remiantis šiais elementais apskaičiuojamas svarbiausias įmonės veiklos rezultatų įvertinimo rodiklis pelnas. Iš pinigų srautų ataskaitos įvertinami pagrindinės, investicinės ir finansinės veiklos pinigų srautai. Paveiksluose rekomenduojamų finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo formulės pateiktos monografijoje „Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas“ (Mackevičius, 2005, p. 142–352).

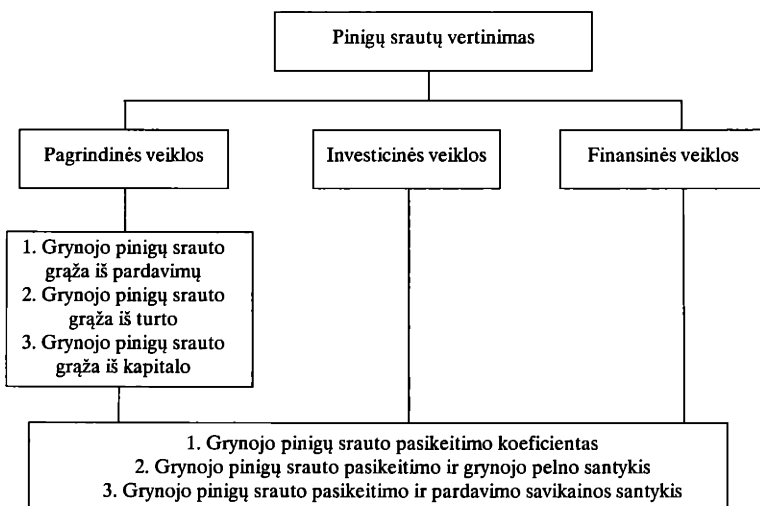
1 pav. Įmonių finansinės būklės vertinimo finansiniai santykiniai rodikliai

Pajamos

Sąnaudos

1. Bendrasis pardavimų pelningumas
2. Grynasis pardavimų pelningumas
3. Turto pelningumas
4. Nuosavo kapitalo pelningumas
5. Pardavimo savikainos lygis
6. Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui
7. Finansinės ir investicinės veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui

2 pav. Įmonių veiklos rezultatų vertinimo finansiniai santykiniai rodikliai

3 pav. Pinigų srautų vertinimo finansiniai santykiniai rodikliai

Finansų analitikai, auditoriai, bankininkai, investuotojai, kreditoriai ir kiti suinteresuoti informacijos vartotojai, analizuodami įmonės veiklą, nebūtinai skaičiuoja ir vertina visus 1, 2, 3 paveiksluose nurodytus rodiklius. Rodikliai pasirenkami atsižvelgiant į analizės tikslą, t. y. kurią įmonės veiklos sritį norima įvertinti. Norint įvertinti įmonės finansinę būklę, būtina analizuoti rodiklius, susijusius su turtu, kapitalu ir įsipareigojimais. O jeigu siekiama ištirti įmonės veiklos rezultatus, daugiausia dėmesio reikia skirti pelningumo ir išlaidų lygio rodiklių analizei. Svarbu, kad kiekviena įmonė turėtų savo finansinių santykių rodiklių sistemą, kurią naudodama galėtų ne tik objektyviai įvertinti savo finansinę būklę, veiklos rezultatus, pinigų srautus, bet ir numatyti veiklos perspektyvas.

Išvados

Finansiniai santykiniai rodikliai turi didelę reikšmę vertinant įmonių finansinę būklę, veiklos rezultatus, pinigų srautus, prognozuojant bankroto tikimybę ir veiklos perspektyvas. Ypač finansiniai santykiniai rodikliai reikšmingi tada, kai lyginami su 1) tos pačios įmonės praėjusio laikotarpio rodikliais, 2) numatytais tam tikrais parametriniais rodikliais, 3) tos pačios ūkio šakos kitų įmonių rodikliais, 4) pagrindinių konkurentų rinkoje rodikliais, 5) agreguotais šalies ekonomikos rodikliais.

Buhalterinės apskaitos, finansinės analizės, finansų valdymo ir kitoje ekonominėje literatūroje pateikiami labai įvairūs finansiniai santykiniai rodikliai. Atlikus finansinių santykių rodiklių skaičiavimo ir grupavimo užsienio autorių darbuose analizę buvo nustatyta, kad gerokai skiriasi: finansinių santykių rodiklių grupių pavadi-

nimai, grupių išdėstymo eilės tvarka, grupių skaičius, rodiklių skaičius grupėje, bendras finansinių santykių rodiklių skaičius ir kt.

Užsienio autorių finansinių santykių rodiklių grupių ir pačių rodiklių pavadinimų skirtingumas galima paaiškinti šiomis priežastimis: 1) skiriasi įvairių šalių finansinių ataskaitų formos, skirtingai įvardijami kai kurie balanso, pelno (nuostolio), pinigų srautų ataskaitų straipsniai; 2) autoriai dažniausiai nagrinėja konkrečios ūkio šakos veiklos ypatybes atitinkamais finansiniais rodikliais; 3) kai kuriose angliškai kalbančiose šalyse „istoriškai susiformavo“ tam tikrų rodiklių skirtingi pavadinimai; 4) autorių profesinė kompetencija ir jų atstovavimas konkrečioms mokslams: apskaitos, finansų, valdymo, statistikos, vadybos, finansinės analizės ir kt.; 5) finansiniai santykiniai rodikliai skirti įvairioms grupėms ir vartotojams: investuotojai norėtų daugiau vienokių, tiekėjai, bankai ir kiti – kitokių rodiklių.

Užsienio autorių finansinių santykių rodiklių klasifikavimas į grupes, pačių rodiklių įvardijimas ir jų apskaičiavimo metodika darė ir daro įtaką lietuvių autoriams. Lietuvių autoriai taip pat nurodo skirtingą finansinių santykių rodiklių grupių skaičių ir šias grupes skirtingai įvardija. Tai sudaro labai daug nepatogumų informacijos vartotojams, visų pirma, studentams, dėstytojams, buhalteriams, auditoriams ir finansų analitikams.

Siekiant geriau patenkinti bendriausius informacijos vartotojų poreikius, vertinant įvairias įmonių veiklos sritis, siūloma visus finansinius santykius rodiklius suskirstyti į tris grupes, t. y. vertinti: 1) įmonių finansinę būklę, 2) veiklos rezultatus, 3) pinigų srautus.

LITERATŪRA

- Alver, J. (1998). *British & American Business Terms* – Tallin: Deebet, Ltd., 104 p.
- Bagdžiūnienė, V. (2005). Įmonių veiklos planavimas ir analizė. Esmė ir verslo situacijos – Vilnius: Onto litera, 178 p.
- Bernstein, L. A. (1978). *Financial Statement Analysis. Theory application and interpretation* – Irvin, nc., 708 p.
- Black, G. (2004). *Applied Financial Accounting and Reporting* – Oxford University Press, 404 p.
- Brigham, E. F., Daves, P. R. (2004). *Intermediate Financial Management* – Thomson, Sveeth-Western, 1038 p.
- Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. (1998). *Finansų analizė* – Kaunas: Technologija, 246 p.
- Gibson, Ch. H. (1992). *Financial Statement Analysis. Using Financial Accounting Information* – Cincinnati Ohio: South-Western Publishing Co., 781 p.
- Harrison, W. T., Horngren, Ch. T. (1977). *Financial Accounting* – New Jersey: Prentice Hall, 773 p.
- Haskins, M. E., Ferris, K. R., Selling, T. I. (1966). *International Financial Reporting and Analysis. A Contextual Emphasis* – Chicago, etc.: Irvin, 873 p.
- Juozaitienė, L. (2000). Įmonės finansai. Analizė ir įvertinimas – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 177 p.
- Kalčinskas, G. (2003). *Buhalterinės apskaitos paaiškinimai* – Vilnius: Pačiolis, 843 p.
- Kancerevyčius, G. (2004). *Finansai ir investicijos* – aunas: Smaltijos leidykla, 879 p.
- Kinsderal, A. (1995). *Financial Accounting. An International Perspective* – Pitman Publishing, 278 p.
- Kvederaitė, V. (1997). *Firmos finansinė analizė* – Lietuvos informacijos institutas, 60 p.
- Kvederaitė, V. (1995). *Firmų finansinių rodiklių alyginamoji analizė* – Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 36 p.
- Lazauskas, J. (2005). Įmonių ūkinis ir komercinis veiklos ekonominė analizė – Vilnius: Technika, 201 p.
- Mackevičius, J. (1994) – *Apskaita*. Vilnius: Mintis, 59 p.
- Mackevičius, J. (2005). Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas – Vilnius: TEV, 476 p.
- Mackevičius, J., Poškaitė, D. (1998). *Finansinė analizė* – Vilnius: Katalikų pasaulis, 624 p.
- Nikolai, L. A., Bazley, J. D. (1994). *Financial Accounting* – Boston: PWS-Kent publishing company, 923 p.
- Palepu, K. G., Healy, P. M., Bernard V. L. (2004). *Business Analysis and Valuation. Using Financial Statements* – Thomson, South-Western, 348 p.
- Poškaitė, D. (1994). *Finansinės būklės analizė rinkos sąlygomis* – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 53 p.
- Rees, B. (1995) *Financial analysis* – London: Prentice Hall, 390 p.
- Rutkauskas, A. V., Damašienė, V. (2002). *Finansų valdymas* – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 247 p.
- Siegel, J. G., Shim, J. K., S. W. (1995). *Przewodnik po finansach* – Warszawa: PWN, 349 p.
- Smalenskas, G. (1998). *Finansinė atskaitomybė ir jos rodikliai* – Vilnius: Lietuvos informacijos leidykla, 64 p.
- Smalenskas, G. (2000). *Įmonės finansų pradmenys* – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 80 p.
- Stickney, C. P. (1993). *Financial Statement Analysis. A strategic Perspective* – The Dryden Press, 726 p.
- Šlekienė, D., Klimavičienė, I. (1999). *Įmonės veiklos finansinis įvertinimas* – Kaunas: Technologija, 146 p.
- Tarptautiniai apskaitos standartai (TAS). (2000). Vilnius: VšĮ Lietuvos Respublikos apskaitos institutas, R-27.
- Verslo apskaitos standartai (VAS). (2004) – Vilnius: Mūsų Saulužė, 183 p.
- Warren, C. S., Fess, P. E. (1992). *Principles of Financial and Managerial Accounting* – Cincinnati, Ohio: Sopath-Western Publishing Co, 1214 p.
- Weygandt, J. J., Kieso, D. E., Kimmel, P. D. (2005). *Accounting Principles* – John Wiley & Sons, Inc., 1120 p.
- Ковалев, В. В. (1995). *Финансовый анализ. Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности* – Москва: Финансы и статистика, 429 p.
- Савицкая, Т. В. (2005). *Методика комплексного анализа хозяйственной деятельности* – Москва: ИНФРА-М, 307 p.

FINANSINIŲ SANTYKINIŲ RODIKLIŲ SKAIČIAVIMAS IR GRUPAVIMAS

Jonas Mackevičius

Santrauka

Finansinius santykinus rodiklius nagrinėja daugelis Lietuvos ir užsienio autorių. Jų darbuose pateikiamos skirtingos finansinių santykinų rodiklių skaičiavimo formulės, be to, rodikliai skirtingai vadinami, vertinami ir grupuojami. Daugelis autorių finansinius santykinus rodiklius skaičiuoja imdami absoliutinius rodiklius tik iš balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitų, nors dabar įmonės sudaro labai informatyvias pinigų srautų ir nuosavo kapitalo pokyčių ataskaitas, iš kurių galima apskaičiuoti daug santykinų rodiklių. Įvairūs autoriai (tik Lietuvos, tiek užsienio) pateikia skirtingas finansinių santykinų rodiklių klasifikacijas.

Atlikus finansinių santykinų rodiklių grupavimo užsienio autorių darbuose analizę, galima daryti išvadą, kad skiriasi:

- 1) finansinių santykinų rodiklių grupių pavadinimai;
- 2) finansinių santykinų rodiklių grupių išdėstymo eilės tvarka;
- 3) finansinių santykinų rodiklių grupių skaičius;
- 4) finansinių santykinų rodiklių skaičius grupėje;
- 5) bendras finansinių santykinų rodiklių skaičius (nuo 8 iki 42).

Panašias išvadas galima padaryti panagrinėjus finansinių santykinų rodiklių grupavimą Lietuvos autorių darbuose.

Užsienio autorių finansinių santykinų rodiklių klasifikavimas į grupes, pačių rodiklių įvardijimas ir jų apskaičiavimo metodika darė ir daro įtaką lietuvių autoriams.

Kai kurie lietuvių autoriai automatiškai išverčia į lietuvių kalbą užsienio šalių autorių pateiktas finansinių santykinų rodiklių skaičiavimo formules, nekreipdami dėmesio į tos šalies finansinės atskaitomybės tam tikrų straipsnių pavadinimus ir jų turinį. Tačiau svarbiausia Lietuvos autorių problema yra ta, kad, pateikiant įvairių finansinių santykinų rodiklių skaičiavimo formules neatsižvelgiama į galiojančiose finansinės atskaitomybės formose, Verslo apskaitos standartuose (VAS, 2004) ir Buhalterinės apskaitos (2001), Įmonių finansinės atskaitomybės (2001) įstatymuose vartojamus terminus.

Daugelis autorių, skaičiuodami finansinius santykinus rodiklius, nenurodo, kurioms įmonių veiklos sritims vertinti jie skiriami. Straipsnio autorius, remdamasis Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo sistemoje (2001 m.) pateikta finansinių ataskaitų elementų klasifikacija, pateikė visiškai naują finansinių santykinų rodiklių sistemą, šioms įmonių veiklos sritims: 1) finansinei būklei, 2) veiklos rezultatams, 3) pinigų srautams vertinti.

THE CALCULATION AND GROUPING OF FINANCIAL RATIONAL INDICATORS

Jonas Mackevičius

Summary

Financial rational indicator is the relation of two or more absolute indicators. Rational indicator retrieved from comparing two or more absolute indicators. Financial rational indicator is much more informative than absolute one, it enables the person to evaluate the research object at a different angles.

Financial rational indicators are most important when compared with: 1) the firm's last period indicators, 2) with forecasted parameter indicators, 3) with other companies in the same business field, 4) with the indicators of main market competitors, 5) with aggregated country economy indicators.

When analyzing financial rational indicators it is important to be sure that indicators reliability depends on the actual information, which has been used to calculate them. That is why before calculating and analyzing financial indicators you have to check all the financial reports carefully and thoroughly (profit (loss), balance sheet, own capital changes, cash flow and explanatory notes), also to make sure that forms of reports indicators are coordinated with one another.

Since at lot of financial rational indicators can be calculated from financial reporting, thus necessary to systematize them, and integrate them in to certain groups. Indicator integration into homogeneous groups can ease analyst's and audit tasks, it is also beneficial for information users to select the more suitable indicators and opt for better operational and perspective indicators in decision making.

After performing financial rational indicator integration in foreign authors works the conclusions could be made:

1. Names of financial rational indicators groups differ. Most commonly used are liquidity and profitability indicators groups.

2. Sequence of financial rational indicators groups positioning differs. Some authors start analyzing financial indicators from liquidity, some from profitability, and other from risk, etc.

3. The number of financial rational indicators groups also differs. Some authors distinguish two groups, some five or six.

4. The number of financial rational indicators in the actual group also differs. For example some authors assign three, four, some twelve or even fourteen indicators to profitability indicator groups.

The reasons for financial rational indicator groups, and indicator name differences could be explained:

1) In different countries financial reporting forms vary, some balance sheet, profit (loss), cash flow statements clauses are named differently;

2) Authors usually analyze the particular economics field financial reports, specific financial indicators reflect that particular field's work characteristics.

3) In some English speaking countries some indicator names were historically developed, that was the cause of the main name differences.

4) Author's professional competence and their representation of particular sciences: Accounting, Finance, Management, Statistics, Financial Analysis etc.

5) Financial rational indicators are intended for different groups and users: investors require information which would differ from the information required by the suppliers, banks and other users or institutions.

Foreign authors financial rational indicators classification into groups and their actual naming and calculation methods had an impact on Lithuanian authors and still has up to this day. Different number of financial rational indicators groups is distinguished and named differently by Lithuanian authors, this causes a great confusion to different information users, firstly students, lecturers, accountants, auditors, finance analysts.

In order to satisfy need for general information about customer business activities, it is recommended to separate financial rational indicators into three groups: indicators that evaluate enterprise's financial position, measure performance results and cash flows.

Įteikta 2006 m. birželio mėn.

Priimta spausdinti 2006 m. rugsėjo mėn.